

Jan Stroop
Universiteit van Amsterdam
Contact: j.stroop@uva.nl

De leraar Nederlands en zijn spagaat

De leraar in de moedertaal heeft het moeilijker dan iemand die anderstaligen Nederlands moet onderwijzen. Hij heeft immers te maken met een tegenstelling tussen twee krachten, die ik nu maar ‘natuur’ en ‘cultuur’ noem.

Onder ‘natuur’ versta ik de gave die de mens heeft om zich vanaf zijn geboorte in een razend tempo te ontwikkelen tot een perfecte spreker van de taal die hij anderen hoort spreken. Dat proces is al min of meer voltooid voor hij naar school gaat. Dat betekent bijvoorbeeld dat een jongetje of meisje van 5 geen moeite heeft met de volgorde van de zinsdelen. Elk in het Nederlands opgevoed kind weet dat het is *Ik heb het hen gegeven* en niet *Ik heb hen het gegeven*. Ik kan nog beter zeggen: dat kind BEWIJST dat het dat weet, want het weet het zelf niet. Zo zijn er duizenden taalwetmatigheden die een kind moeiteloos oppakt en zich eigen maakt, zonder dat er ooit iets over gezegd wordt.

Maar dan gaat dat kind naar school en dan blijkt opeens dat er aan z'n taal een heleboel mankeert. Zijn leraar zegt in het geval van dat zinnetje dat het moet zijn *Ik heb het HUN gegeven*, want *hun* is meewerkend voorwerp. Dat dat *hun* meewerkend voorwerp is, wist dat kind trouwens al, want daarom gebruikte het juist de volgorde *Ik heb het hen gegeven*.

Zo zitten we nu met het probleem dat de cultuur decreteert: dat *hen* voor het lijdend voorwerp is en *hun* voor het meewerkend voorwerp, terwijl ons taalvermogen ons laat voelen dat je *hen* voor alle twee die functies kunt gebruiken.

Dat is ook altijd zo geweest, totdat iemand op het idee kwam dat we voor die twee functies ook maar eens twee verschillende vormen moesten gaan gebruiken. Maar dat onderscheid tussen *hen* en *hun* blijkt zo onnatuurlijk en kunstmatig te zijn dat zelfs leraren Nederlands het veel vaker fout dan goed doen. Taalregels die je moet uitleggen, bekijken blijkbaar niet, zeker niet als ze strijdig zijn met je taalgevoel.

Die tweestrijd is afwezig bij buitenlanders die het Nederlands leren. Zij missen de stoorzender van ons taalgevoel en kunnen zich dus volop storten op het memoriseren van de 'correcte' regels van het Nederlands, zoals wij een vreemde taal leren. Tweedetaalleerders zul je niet horen zeggen: *hun hebben gelijk*, tenzij ze een leraar trefpen die het zo voordoet, maar je kunt ze wel betrappen op *ze gelijk hebben*.

De regel dat je niet kunt zeggen *Hij herinnert zichzelf dat voorval niet*, maar wel *Hij scheert zichzelf elektrisch* hoeft je geen Nederlander uit te leggen. Maar het zogenaamde 'juiste' gebruik van *als* en *dan* bij vergelijkingen dat nu bijna drie eeuwen geleden ingevoerd werd, moet elke generatie opnieuw worden uitgelegd, en is ondanks permanent gestamp en gehamer nog steeds geen vanzelfsprekend onderdeel van onze persoonlijke grammatica geworden.

Het taalgedrag van velen bewijst dat één voegwoord van vergelijking voldoende is. Die velen zeggen dus *Het zijn er twee keer zo veel als vorig jaar* en daarnaast *Het zijn er twee keer meer als vorig jaar*. Maar taalgebruikers die zich na een (vaak betaald) consult van een taaladviesdienst aan het voorschrift houden, zeggen *Het zijn er twee keer zoveel als vorig jaar*, naast *Het zijn er twee keer meer dan vorig jaar*. Behalve als ze zich alsnog vergissen, zoals *de Volkskrant* op 20 augustus jl.: "Dat is dubbel zoveel dan het bedrag dat de Republikeinse presidentskandidaat zelf heeft opgegeven". En wie overkomt dat niet?!

Toen ik het volgende rijtje woorden intypte, *de vrouw waarmee ik naar de film ga*, reageerde de spellingcorrector van Word meteen:

Verkeerd voornaamwoord (geen suggesties)

"Waarmee" is onjuist gebruikt. Bij mensen mag geen "waaraan, waarover" en dergelij-

ke gebruikt worden. Alleen bij voorwerpen en bij dieren is dat toegestaan.

Fout: “de man waarover ik sprak”

Goed: “de man over wie ik sprak”.

Word zegt dus ‘mag niet’, wat natuurlijk helemaal geen taalcriterium is. Maar het aardige is dat in dit geval de natuur het van de cultuur gewonnen lijkt te hebben, want wat las ik op de website van *Onze Taak*:

“De vrouw waarvan / van wie hij houdt

Wat is juist: ‘de vrouw van wie hij houdt’ of ‘de vrouw waarvan hij houdt’?

Het is allebei juist. Veel mensen geven de voorkeur aan ‘de vrouw van wie hij houdt’; dit wordt namelijk als de beleefdste vorm gezien”

Als dat trouwens zo is, dan is het met die beleefdheid slecht gesteld, want bij leraren Nederlands is het gebruik van het ‘onbeleefde’ *waarvan* en *waarmee* in dergelijke zinnen zelfs ver in de meerderheid. “Het ‘waarmee’ bij personen i.p.v. ‘met wie’ is zo algemeen dat we het m.i. moeten accepteren”, constateert iemand op Meldpunttaal (25-02-2012) en daarmee is in dit geval het pleit beslecht, lijkt me. Dat is dan niet dankzij maar ondanks het onderwijs, want daar gelden de regels van de schoolmeester. De spagaat van de leraar Nederlands blijkt dus nog pijnlijker dan aanvankelijk gedacht, want niet alleen moet hij de leerlingen zeggen dat *Ik heb het hen uitgelegd* en *hun hebben gelijk* ‘fout’ zijn (ook al weet hij beter), maar zijn eigen taalgebruik staat bovendien haaks op wat hij verkondigt.

Tragisch eigenlijk. Maar misschien is er iets aan te doen. Als de leraar er nu eens van uitging dat wat de meeste leerlingen zeggen en wat hij zelf zegt nooit ongrammaticaal kan zijn. En als hij vervolgens liet zien dat *wat mag* iets heel anders is dan *wat kan*. Dat *wat kan* een taalkundig criterium is en dat *wat mag* een kwestie is van etiquette, net als ‘niet met je ellebogen op tafel’.

Taalergernis richt zich nooit op grammaticale onjuistheden zoals *Ik morgen kom*, maar altijd op taalverschijnselen die passen binnen de Nederlandse syntaxis, het systeem van onze taal. Dat is waarom ze ook zo snel worden overgenomen en algemeen in gebruik geraken. Dat *groter als* net zo grammaticaal is als *groter dan*, daar is de goegemeente niet gemakkelijk van te overtuigen. Die koestert liever zijn taalergernissen. Overigens heeft het onderwijs zelf die kunstregels eeuwenlang in stand gehouden. Het zou daarmee op moeten houden door op zijn minst ruimte te bepleiten voor grammaticale diversiteit. Waarom worden twee varianten als *dat ik gekocht heb* / *dat ik heb gekocht* geaccepteerd, maar niet *groter als* naast *groter dan*? Of zelfs *hun hebben* en *ze hebben*?

Zolang die situatie niet bereikt is, zit er niets anders op dan dat de leraar zijn leerlingen duidelijk maakt dat *hun hebben gewonnen* zeggen niet dom is, alleen maar onverstandig.